

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

dr. Szívós Alexander Roland

A fenntarthatóság és az adózás – a környezetvédelmi adózás legújabb tendenciái

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető: Dr. Szilovics Csaba egyetemi tanár

Pécs, 2025.

Kézirat lezárva: 2025.04.20.

Tartalom

A fenntarthatóság és az adózás – a környezetvédelmi adózás legújabb tendenciái.....	1
I A disszertáció kutatási témája és tézisei	4
I.1. Témamegjelölés, problémafelvetés	4
I.2. Hipotézisek	11
I.3. Az értekezés következtetései	13
II Publikációs jegyzék a munka témaköréből.....	16

I A disszertáció kutatási témája és tézisei

1.1. Témamegjelölés, problémafelvetés

„Az emberiség történelme a múltban jórészt a természet elleni, fennmaradásért vívott küzdelem története volt. Századunk meghozta azt a felismerést, hogy éppen a fennmaradásunkhoz kell a természetet megvédenünk.” Jacques-Yves Cousteau francia tengerkutató, felfedező, háromszoros Oscar-díjas természettudós és filmkészítő idézete jó bevezetőként szolgál a téma vizsgálatához.

A Föld történetében már öt nagy klímaváltozás és fajkihalás zajlott le, jelenleg a hatodikat tapasztaljuk. Az első szint a hőmérsékleti stressz, vagyis a felmelegedés, a második az oxigénhiány, a harmadik a savasodás. A szakemberek az óceánokban most is ezt a három fő problémát érzékelik, és úgy tűnik, hogy ezek mind az öt nagy földtörténeti eseménynél halmozottan hátrányos helyzetűvé tették az élővilágot. A föld képes regenerálódni, de az élővilág sorsa elválaszthatatlan a fizikai környezettől. Az élővilág jelentős része számára az ökológiai katasztrófa már nem a jövő hanem a jelen.¹ Thomas Malthus "A népesség elvéről" című esszéjének elmélete az ökológiai katasztrófát az emberi fejlődés ironikus sorsává teszi.²

Az emberi faj hőmérsékleti szempontból viszonylag tág tűrésű, viszont azok a rendszerek, amiktől függünk sokkal kisebb hőmérsékleti változásokat szenvednek el. A hideg telek hiánya a kártevők kisebb pusztulását eredményezi, és akár erdőpusztulás is kapcsolódhat hozzá. A világ jelentős részén a tűzvészek gyakoribbá válnak. Fenyegető a vízhiány. Éppen azok képesek a legkevésbé alkalmazkodni, akik legkevésbé járultak hozzá a krízis kialakulásához, mivel nincs az alkalmazkodáshoz megfelelő infrastruktúrájuk. Az emberiség a természet erőforrásaitól függ, amelyek lehetnek megújuló és nem megújuló. A legtöbb energiát kőolajból, földgázból és szénből kapjuk, gyakorlatilag minden szerszámot, gépet, járművet és

¹ A Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) által kiadott, évről évre frissített Vörös Listán a világ veszélyeztetett fajai szerepelnek. A svájci székhelyű szervezet legfrissebb jelentése szerint a listán jegyzett 47 677 közül 17 291 fajt fenyeget a kihalás, amiért elsősorban az emberi tevékenység tehető felelőssé. erről lásd bővebben <https://iucn.org/> (2025.03.14.)

² Thomas Malthus: An Essay on the Principle of Population. London: J. Johnson, in St. Paul's Churchyard, 1798. ch. 7. Malthus alapvető felismerése egyszerű volt, és maradandóan elegáns: az élelmiszertermelés korlátai miatt a népesség és a jólét szoros és fordított kapcsolatban áll egymással. A növekedés, ha nem akadályozza meg valamilyen korlátozás, elkerülhetetlenül visszahat önmagára, mivel "a beteges évszakok, járványok, pestis és dögvész rettenetes sorban jelennek meg, és elragadják az ezreiket és tízezreiket. Ha a siker még mindig nem teljes, a gigantikus, elkerülhetetlen éhínség a hátsó sorban leselkedik, lásd még John L. Brooke: Climate Change and the Course of Global History: A Rough Journey. New York: Cambridge University Press, 2014. 9. o. Ahogy John Brooke írja a "Klímaváltozás és a globális történelem menete" című művében, "A modern felgyorsult népességnövekedés kezdetéig egyetlen jelentős előmodern társadalom sem, amely egy ésszerűen megfelelő biomban élt, szenvedett el tisztán endogén 'Malthusi válságot'; inkább a nehézségek, válságok és összeomlásokat alapvetően exogén erők formálták: az aszály, a hideg és a járványos betegségek hatásai időszakos és hirtelen visszaeséseket okoztak a társadalmi komplexitásban és az emberi állapotban.

épületet fémről, fából, vagy az olaj-és gázipar által előállított műanyagokból készítünk, viszont ezek a természeti erőforrások végesek és felhasználásuk egyenlőtlenül valósul meg. A nemzetek igazságtalan arányban viselik a felelősséget az éghajlatváltozásért, és az éghajlatváltozás által rájuk rótt terhekért.

Az éghajlatváltozások üteme és mértéke a föld történetében eltérően alakult, volt, hogy túl gyorsan történtek, ezért egyes élőlények extrém mértékben kiléptek komfortzónájukból, alkalmazkodásra nem voltak képesek, és ez a kipusztulásukhoz vezetett. Az élet már három és fél milliárd évvel ezelőtt létezett a bolygón, az ember nagyjából 200 ezer éve van jelen. A bolygó alapfeltételeit nem tudtuk elrontani, de akkora hatást sikerült kifejtenünk, hogy a mi modern társadalmunkat veszélybe sodorjuk. A szén-dioxid, mint üvegházhatású gáz vezérli a földi klímát, ez tudományosan kétségbevonhatatlan tény. És az is tény, hogy az emberi tevékenység az üvegházhatású gázkibocsátás révén döntően megváltoztatja a légkör összetételét. Az ipari forradalmat követően, alig kétszáz év alatt a szén-dioxid koncentráció szintjét másfélszeresére növeltük, ilyen gyors szén-dioxid feldúsulás a bolygó történetében még nem fordult elő, az ember az utóbbi kétszáz év alatt olyat tett, ami korábban fél milliárd év alatt sem történt meg. A földtörténészek megállapították, hogy minden összeomlást a szén-dioxid szint megváltozása előzött meg.

Paul J. Crutzen Nobel-díjas légkörkémikus alkotta meg a 2000-es évek elején az antropocén³ kifejezést, mely szerint az ember geológiaiilag értelmezhető természetalkító tényezővé vált. Az "emberiség kora" a XX. század közepén kezdődött, ekkor gyorsult fel a bolygó erőforrásainak kiaknázása. Megváltoztattuk a föld arculatát, a fokozott mértékű urbanizáció a természeti környezet drámai átalakításával járt. A XIX. században léptük át az egymilliárd főt, ma már több, mint nyolcmilliárdan vagyunk.⁴ Vészjósló álláspontok szerint a túlfogyasztó urbánus civilizációnak már csak évtizedei vannak hátra. A földnek van egy lakhatósági tartománya, és az egész önszabályozó rendszerként működik. Legnagyobb tényező a jövőbeni kibocsátásnövekedés bizonytalansága, vagyis annak a mértéke olyan marad-e, amilyen most. Bekövetkezhet olyan kibocsátásnövekedés, hogy elolvadjon az összes jég, ami pár méter tengervízszint emelkedést előidézve, a sűrűn lakott parti területek lakhatatlanná válását és ezzel együtt több milliárd ember életét szüntethet meg. Főként a nagy városokat érintheti majd a változás, akiknek nincs B terve, hiszen a technológia és energia nélkül nem lehet majd fennmaradni. Néhány évtizeden belül a civilizáció fenntartásához szükséges készletek

³ Lásd https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/Kornyezeti_neveles/pdf/2.pdf (2024.11.22.)

⁴ lásd bővebben Paul J. Crutzen - Eugene Stoermer and Will Steffen: The Future of Nature. Documents of Global Change. The 'Anthropocene' Yale University Press, 2000.

kimerülhetnek, miközben az alternatív energiatermelési módokra történő átállás még nem oldódott meg. Félő, hogy a civilizáció működéséhez szükséges technológiák összeomlanak és nincs vagy nem lesz helyettük alternatíva.

A globális klímapánik a 2000-es évektől lépett magasabb szintre, 2003-ban nagyon sok halálos áldozatot követelő európai hőhullám rázta fel a közvéleményt, a 2010-es években fokozódó migrációs folyamatok a klímaváltozáshoz köthetőek a Közel-keletet és Afrikát sújtó rekordméretű aszályok és terméskiesések miatt. A környezetről való gondolkodás olyan kérdés, melyben az emberiség – egy része – már néhány éve próbál előrelátó lenni és meggyógyítani azt, amit tevékenységével okozott. Az elmúlt évtizedben az éghajlatváltozásról szóló párbeszéd az egyik, ha nem a legaktuálisabb témává vált, mivel egyre többen kezdenek a tudatára ébredni ennek a figyelmet és elkötelezettséget igénylő kérdésnek.⁵ Az olyan problémák megjelenése, mint a globális felmelegedés, a környezetszennyezés különböző formái és az állatfajok kihalása, arra késztették a nemzeteket, nemzetközi szervezeteket, hogy figyelmüket a közeljövőre, a jogalkotásra és a környezetvédelemmel kapcsolatos magatartásokra összpontosítsák. A globális közgondolkodás egyik legnagyobb prioritást élvező témája a klímakatasztrófa fenyegető közelsége, a környezetvédelem előmozdításának igénye és a zöld átállás promótálása lett. A 2023-as év az eddigi legforróbb év volt, mióta ilyen méréseket végeznek. A 2010-es évek második felére a világ lakosságának teljes erőforrás igénye 70%-al meghaladta a föld megújulni képes környezeti javait.⁶ A klímaváltozás jövőbeni gazdasági hatásaival kapcsolatos kutatások szerint akár 10%-os GDP per fő veszteséget is okozhat 2100-ra, különböző földrajzi területeken.

Egyre többen észlelik, hogy a zöld átment túl lassú, a politikai-gazdasági konstellációk, valamint a széles társadalmi tudatosság egyaránt hiányoznak a megvalósításához. A fenntartható fejlődés és zöld átmenet megvalósítása érdekében a fogyasztónak szükséges újragondolni a szerepét a fenntartható működésben. Az a kérdés, hogy mit szeretnénk fenntartani a mai szinten. A jólétet? A túlfogyasztás jelentheti a probléma gyökerét. A jelenlegi gazdasági rendszerben az emberek a jólétet a fogyasztással azonosítják, ami viszont felhajtja a kibocsátásokat és a nyersanyagéhséget. A fenntarthatatlan igényeket nem lehet fenntarthatóan

⁵ Az Ausztráliában végzett legnagyobb ifjúsági felmérés szerint a fiatalokat leginkább a környezet, a diszkrimináció, a gazdaság és a megélhetési költségek, valamint a mentális egészség hatása foglalkoztatja. A 15 és 19 év közötti több mint 19,500 fiatal válasza alapján a legfontosabb kérdések között a környezet (44%), az egyenlőség és diszkrimináció (31%), a gazdaság és pénzügyi ügyek (31%), valamint a mentális egészség (30%) szerepeltek. <https://www.missionaustralia.com.au/media-centre/media-releases/new-report-confirms-biggest-concerns-for-young-people-in-australia#:~:text=Responses%20from%20more%20than%2019%2C500,considered%20most%20important%20in%20Australia.> (2025.02.10.)

⁶ Matolcsy György: Új Fenntartható Közgazdaságtan, Magyar Nemzeti Bank, 173-174. o.

kielégíteni. A túlfogyasztás nagyobb probléma, mint a túlnépesedés. Eddig a profitra optimalizáltunk, rendszereink ellenálló képességét háttérbe szorítottuk, mert sokkal fontosabb volt a rövidtávú haszon, mint az hogy legyen tartalék. Nem próbáltuk azokat a rendszereket kiépíteni, amik az erőforrásoktól való függést csökkenteni tudták. A gazdagabb országokban bizonyos típusú fogyasztásokat vissza kell fogni. Azzal a növekedési logikával, amely a már gazdag helyeken próbálja tovább pörgetni a fogyasztást kezdeni kell valamit. Ez lesz az egyik kulcskérdés fenntarthatósági szempontból.

Probléma, hogy a költségek és hasznok nagyon messze vannak egymástól térben és időben. Annak a társadalmi és környezeti költsége, hogy itt Európában vagy Észak-Amerikában valamit fogyasztunk, tőlünk igen messze jelenik meg. A helyzetet nehezíti, hogy az egyes országok/régiók eltérő fejlettségi szinteken időben és térben eltérő mértékben szennyezik a környezetet és eltérő mértékben képesek a zöldítés jogi, gazdasági, társadalmi és kulturális feltételeinek kialakítására.

A kapitalizmus nem csak a mohóságról szól, hanem arról is, hogy mennyire innovatívak vagyunk, ha tényleg el akarunk érni valamit. Az emberi alkalmazkodóképesség újabb és újabb megoldásokat talál a túlélés, valamint a prosperitás érdekében. Az embernél nagyobb hatású faj még nem volt a Föld történetében és ennek jó oldala is van, hiszen amit igazán akarunk, azt úgy tűnik, hogy technológiailag tényleg meg is tudjuk valósítani. A dolog nehezebb része a globális társadalmi együttműködés megvalósítása. Erre adhatnak választ a társadalomtudományok, köztük a jog.⁷ Ugyanakkor felismerték, hogy a jogi eszközökre épülő szabályozás alacsony hatékonyságú, ennek okai, hogy a gazdasági szereplők alkalmazkodási képességét nem veszi figyelembe, magas adminisztrációs és végrehajtási költségek terhelik, az ösztönző hatása pedig elégtelen. Amennyiben a környezethasználat költsége beépül az árba és az elvonás nem általános és nem semleges, akkor eltérően érinti az igénybevevőket, ezért a versenyképesség romlásához, a piaci verseny torzulásához vezet. A jogkövetés szintje az adott ország, vagy régió kultúrájától, polgárainak jogkövetési szintjétől függ, ezért kérdéses, hogy a problémakor lokális helyi, vagy globális szabályozása lenne a megfelelőbb. Szükséges lenne a relokalizáció, hogy átlássuk és meg tapasztaljuk tetteink következményeit, ezáltal formálva a látásmódunkat. Azonban a környezeti “bűnösség” és a teher közötti különbségek, valamint az, hogy egyes országok ebből hasznot húznak, megoldhatatlannak tűnő geopolitikai kihívást jelentenek.

⁷ 24.hu Varga Jennifer: „Amit a Földdel tettünk, arra korábban évmilliárdokig nem volt példa” <https://24.hu/tudomany/2023/08/13/palfy-jozsef-geologus-klimavaltozas-fajkihalas-antropocen-interju/> (2024.02.05.)

A gazdaság mérete és a környezeti hatások között egyre erősebb összefüggés figyelhető meg. Minél nagyobb a gazdaság, jellemzően annál nagyobb a természeti források felhasználása és az ehhez tartozó környezetszennyezés. Egyre többen mutatnak rá arra, hogy a multinacionális vállalatok és a leggazdagabb egyének hatalmas szerepet játszanak a klímakatasztrófa előidézésében. A leggazdagabb 20% fogyasztja el a föld erőforrásainak 80%-át. És ez a top 20% az, aki nem népesedik túl, hanem az aki túlfogyaszt. A világ 5 legnagyobb vállalatának együttes értéke meghaladja Afrika, Latin-Amerika és a Karib-térség összes országának GDP-jét. Az Apple piaci kapitalizációja nagyobb Olaszország és Franciaország GDP-jénél. Két globális vállalat felel a világ vetőmagpiacának 40%-ért, míg 25 évvel ezelőtt ez a legnagyobb 10 cég között oszlott meg. Óriási méret vagyonskoncentrációnak lehetünk szemtanúi, ezzel egyidőben a felelősség viszont nem jelenik meg a szükséges mértékben. Sőt a társadalmi felelősségvállalás talán éppen fordított arányosságban van a bevételek és az erőforrás igények nagyságával. A multinacionális vállalatok és a szupergazdag egyének évente globálisan 480 milliárd USD bevételkiesését okoznak az egyes országok központi költségvetéseinek az adófizetési kötelezettségek minimalizálásával az adóparadicsomok, offshore technikák és egyéb adóelkerülési módok alkalmazásával. Ez az összeg egyrészt megfelel a klímaváltozás következtében bekövetkező gazdasági veszteségek és plusz kiadások éves szintre vetített, globális összegével, amit a becslések 290 és 580 milliárd USD közé tesznek. A szakirodalom "double damage", azaz dupla károkozás néven említi a folyamatot, amelyben a szupergazdag cégek és egyének az adóelkerülés révén két krízis mélyítésében, a vagyoni- illetve jövedelmi egyenlőtlenségek növelésében, valamint a klímaváltozásban is közrejátszanak. Az OXFAM jelentése szerint a klímaváltozás és a globális vagyoni egyenlőtlenségek egymáshoz kapcsolódó krízisek, egymást folyamatosan erősítik. Az OECD vezérelte nemzetközi adójogi rezsím pedig a gazdag államok és egyének érdekeit szerint alakult ki, kiemelve a szupergazdagok igényeit a lakosság többi részével, sőt az egész bolygó igényeivel szemben. Éppen ezért a globális adópolitikai alakítás szerepét az ENSZ igyekszik átvenni, hogy az alacsonyabb jövedelmű országok érdekeit jobban előtérbe helyezze.⁸ Az elosztás egy fontos kérdés⁹ és éppen ezért

⁸<https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2025-01/English%20Davos%20Full%20Report%202025.pdf> (2025.03.26.)

⁹ A javak igazságos elosztásának gondolatosságát már az ókori filozófiában is megtaláljuk. Arisztotelész Nikomakhoszi etikában az igazságosságot úgy határozza meg, mint a törvényeknek való engedelmséget ("ami a törvények szerint való") és az egyenlőség szabályainak való megfelelést ("ami méltányos és egyenlő"). Az igazságosság két típusát különböztethetjük meg: az elosztó és kiigazító (korrekciós) igazságosságot. Az első típus bizonyos dolgok (javak és kintünetések) elosztására vonatkozik egy politikai közösség tagjai között, míg a második a polgárok közötti aktusok helyességére vonatkozik. lásd John Rawls igazságosság elmélete, továbbá Aquinói Szent Tamás a javak elosztásának igazságosságáról: Ezért a törvény hozzá akarta szoktatni az embereket, hogy könnyen osszák meg azt, ami az övék, ahogy az Apostol is azt parancsolja a gazdagoknak, hogy „könnyedén adakozzanak” és „osszák meg a vagyonukat” (1Tim 6) [18]. lásd <https://mek.oszk.hu/14700/14746/14746.pdf>.

érdeemes megvizsgálni, hogy mennyire segíti a jelenlegi adórendszer a relokalizációt. A zöld átállás¹⁰, a fenntartható fejlődés biztosításában - többek között - az ENSZ és az Európai Unió is kiemelt szerepelt szán a fiskális politikának és az azon belül az adózásnak, amit jelenleg az egyik leghatékonyabb eszköznek tartanak a klímaváltozás elleni küzdelemben.

Elgondolkodtató az ENSZ főtitkár António Guterres kijelentése, aki szerint “A környezetszennyezést, nem az embereket kell adóztatnunk.” Úgy tűnik tehát, hogy nem találtuk meg a tényleges felelősöket a környezeti károk kialakításában, vagy ha meg is találtuk őket, a jelenleg hatályban lévő normák nem megfelelőek a szankcionálásukra. Ki a felelős a klímakatasztrófáért? Kinek van benne a legnagyobb részesedése? A környezetszennyező tevékenységek káros hatásaiért felelős vállalatok tulajdonosi szerkezetét sok esetben homály fedi. Az illegális, bejelentetlen, szabályozatlan halászat például 23 milliárd USD összegű pénzügyi mozgást tesz lehetővé. Nyugat-Afrika különösen érintett ebben, hiszen az összeg 40%-a az itt kifejtett tevékenységekkel összefüggésben keletkezik. Az illegális fakitermelés éves szinten 50 és 150 milliárd bevétel hoz az üzletben érdekelték számára. A káros magatartások és az azokból származó profit mögött meghúzódó haszonélvező kör 15-20%-a ismert. A többi részvényest védik a szabályok.¹¹ Az adózás igazságossága és az adócsalás elleni küzdelem és a klímaküzdelem egymással párhuzamosan, de viszonylag kevés átfedéssel folyt az elmúlt évtizedekben, annak ellenére, hogy számos közös célkitűzéssel bírnak. A kezdő vagy kiindulópont az javak és erőforrások aránytalan kiaknázásának, elosztásának és felhasználásának több ezer éves vitájából eredeztethető.

Dolgozatomban elsősorban azt vizsgálom, hogy a fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem gondolatisága milyen kölcsönhatásban van az adózással, miért tartják az adózást hatékony eszköznek az éghajlatváltozás elleni küzdelemben, a kitűzött fenntarthatósági

továbbá A francia Jean-Jacques Rousseau „Társadalmi szerződés” című munkájában Montesquieu elveiből kiindulva fogalmazta meg a következőket: bármilyen korlátlan, szent és sérthetetlen legyen is a főhatalom, az egyetemes megállapodás határait nem lépi, de nem is lépheti át és, hogy minden ember teljesen szabadon rendelkezhet az egyezmény által neki meghagyott javakkal és szabadsággal úgy, hogy a főhatalomnak soha sincs joga több terhet róni az egyik állampolgárra, mint a másikra, mert az úgy ezáltal magánüggyé válik, amelynek eldöntésére már nem illetékes. lásd Jean-Jacques Rousseau: Társadalmi szerződés. II. kiadás. Főnix- Oravec, Budapest, 1947. 45. o., valamint Az angol Thomas Paine „Az ember jogai” című munkájában kiállt az adóprivilegiumok megszüntetése mellett, és az igazságos adórendszer feltételeit keresve elemezte az angol társadalom tagjai közötti adókülönbségeket. lásd Thomas Paine: Az ember jogai. 1995. Osiris-Readers, Budapest 195-210. o.

¹⁰ A zöld átállás során az történik, hogy a nem fenntartható, nagyon káros tevékenységeket csökkentik, a fenntartható tevékenységeket pedig csak addig növelik, amíg az átmenethez szükséges kapacitásokat ki nem építik. A zöld növekedés elképzelése azt ígéri, hogy a technológiai fejlődés révén képesek leszünk olyan hatékonyságot elérni, hogy ugyanazt csinálhassuk, mint eddig és közben a civilizációt megmentjük. A technooptimista elbeszélés szerint a technológia létre fogja hozni azt a helyzetet, amikor a gazdasági növekedésről leválk a környezeti terhelés, mert annyira hatékony lesz a termékek előállítás a szolgáltatások nyújtása.

¹¹ Matti Kohonen: Beneficial Ownership and climate crises: A fishy business. 2023.

célok megvalósításában. Gondolatmenetem kiindulópontja, hogy az adózás már a Kr.e. IV-III. évezredtől minden nagyobb közösség működéséhez szükséges forrásokat biztosította,¹² ezáltal meghatározó befolyással bírt az emberek mindennapi életére, magatartására, pénzügyi kultúrájára, tovább az egyes premodern államok, majd modern államok gazdasági, társadalmi mozgásterére. Az adózás történelem alakító tényező volt, hiszen az erőforrások elosztásában kulcsszerepet játszott és játszik napjainkban is. A fenntarthatóság alapja pedig a hatékony, ésszerű és igazságos erőforrás kezelés. A kérdés időszerűségét és helytállóságát alátámasztja, hogy az ENSZ a fiskális politikát és annak részeként az adózást, mint kulcsfontosságú tényezőt határozta meg a körforgásos gazdaságba való átmenet elősegítése és a Fenntartható Fejlődési Célok megvalósítása tekintetében. Ugyan eltérő mértékben, de tapasztaljuk, hogy az adórendszerrel szembeni prioritások átalakulóban vannak, hiszen korábban a gazdasági növekedés folytonossága magától értedődő volt, a környezetszennyezés és károsanyag-kibocsátás problémája kevésbé foglalkoztatta a döntéshozókat. A jövő adózásának kialakítása folyamatban van, az adópolitikában a döntéshozók a hagyományos gazdaságpolitikai célok mellett, új fenntarthatósági aspektusokat is figyelembe kell veyenek.

A leírtak fényében kérdésként fogalmaztam meg, mégis hogyan segítheti elő az adózás, hogy a különböző nemzetközi egyezményekben és jogszabályokban lefektetett elvárások szerint, a megfelelő időben és módon sikeresen megvalósíthassuk a zöld átmenetet és megfékezzük a globális klímaváltozást? A legfejlettebb államok elkezdték az adószervezet átalakítást akként, hogy az adórendszert úgy formálták, hogy a környezetterhelő tevékenységek és termékek arányosan nagyobb közterheket viseljenek, ezzel párhuzamosan pedig a környezetbarát magatartásokat terhelő adók csökkenjenek. Arra az álláspontra helyezkednek, hogy az adók kettős hasznot jelenthetnek, mert egyrészt a környezet minőségének javulását eredményezhetik, másrészt az állami bevételeket növelik. Utóbbi szempontot továbbgondolva akár ki is válhatnak más, jövedelmet, vagy munkát terhelő klasszikus adókat. Az adópolitikájuk kimondott célja, hogy ösztönözzön a kevésbé fenntartható termékek és szolgáltatások fogyasztásának visszafogására és ezzel az okozott társadalmi, illetve gazdasági károkat is csökkentse. Egyes országok ezt továbbfejlesztve már az ökológiai adóreform folyamatában vannak, sőt akár végre is hajtották azt, míg mások még a klímaváltozással kapcsolatos aggályokat sem tűzték a napirendre. Az adóbevételekkel kapcsolatban azt is érdemes megvizsgálni, hogy hogyan kerülnek visszaforgatásra. Úgy tűnik azonban, hogy inkább fiskális bevételeknek minősülnek és nem feltétlenül járulnak hozzá a környezet

¹² Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről. Novissima, Budapest. 2021. 10. oldal

állapotának javulásához, a környezetkárosító tevékenységek visszaszorításához, mert jórésük nem a tényleges szennyezők oldalán, hanem a végső fogyasztók oldalán csapódik le.

Ismerve az adójog dinamikáját, folyamatos változását, a dolgozat célja pusztán egy pillanatfelvétel készítése lehet a fenntartható fejlődés, azon belül elsősorban a környezetvédelmi adózás globális és magyarországi helyzetéről. Ugyanakkor az írás idő- és értékállóságát növelendő, megvizsgálom a fenntarthatóság és az adózás interakciójának történeti háttérét, bemutatom a környezetről gondoskodó, azzal együttélő emberi magatartások gazdasági, adózási leképeződéseit. Munkámat az alábbi főbb hipotézisek alátámasztásával, vagy éppen megcáfolásával végeztem el.

I.2. Hipotézisek

Disszertációmban a következő hipotéziseket állítottam fel.

1. Gondolatmenetem kiindulópontja, hogy az adózás - a (köz)pénzügyi kultúra részét képező - kulturális jelenség, amely kölcsönhatásban fejlődött az egyes közösségek gazdasági, szociológia és politikai viszonyaival. Ennek a szerves fejlődésnek koronként és földrajzi területenként eltérő időben és intenzitással, de – egyre erősödő – eleme volt a környezettel való együttélés gondolata, mivel az éghajlati hatások figyelembe vétele nélkül az egyének és az általuk alkotott egyre nagyobb közösségek fennmaradása nem képzelhető el.
2. A környezettel való harmonikus együttélés elképzelése évezredek óta elválaszthatatlan része a közösségi gondolkodásnak, de igazán jelentős szerepe a fenntartható fejlődés modern kori meghatározásától kezdve mutatható ki a gazdasági döntések és az adórendszerek kialakítása területén. A környezeti katasztrófák egyre súlyosbodó hatása miatt a trend előtérbe kerülését figyelhetjük meg az ipari forradalmak kora óta.
3. A fenntarthatóság fejlődés premodern gondolata és az adózás egyaránt szerves fejlődésen ment keresztül az évezredek során és állandó kölcsönhatásban voltak egymással.
4. A globalizációval párhuzamosan az államok adószuverenitása egyre csökken, a politikai és gazdasági nyomás erősebb, különösen a multinacionális vállalatok és a nagytőke nyomása fokozódik. Az adott térség gazdasági, politika, szociális, vagy kulturális szempontjaira koncentráló lokális megoldások megszűnnek, csorbul az önálló pénzügyi kultúra értéke,

amelyet a multinacionális vállalatok, egész világot behálózó lobbija alakít és ez hatással van – többek között – a környezetvédelmi törekvésekre, a környezetvédelmi adók hatékonyságára, a jogkövetés szintjére.

5. Az adózás és a pénzügyi kultúra kiszolgáltatását figyelhetjük meg a tőkének és a politikának, ezzel párhuzamban minél inkább bekerül a környezeti politika a kormányzati politika homlokterébe, annál inkább érvényesülnek benne is a kormányzást magát meghatározó érdekeviszonyok.
6. Az adórendszerek egymáshoz közeledését figyelhetjük meg, ez azt jelenti, hogy az országok azonos adójogi megoldásokat alkalmaznak, igyekeznek harmonizálni közteher elvonási módszereiket, és ez a tendencia figyelhető meg a környezetvédelmi adóknál is.
7. A körforgásos gazdaságba történő átmenet, valamint a Fenntartható Fejlődési Célok megvalósításában az adózás és a pénzügyi kultúra fejlesztése kulcsfontosságú tényezők, ugyanakkor ezen két elem összehangolása is elengedhetetlen az előrelépés érdekében.
8. Az Arthur Pigout által kimunkált szennyező fizet elven alapuló hatályban levő adótípusoknak nem sikerült szignifikáns változást elérniük a környezetvédelem iránt tett erőfeszítésekben, a körforgásos gazdaság előmozdításában, a fenntarthatósági célkitűzések megvalósításában. Ennek egyik oka, hogy jelenleg is számos olyan ökoadó van hatályban, amely a körforgásos tevékenységeket sújtja adóteherrel, továbbá az ipari, technológia fejlődésnek köszönhetően újfajta szennyezési típusok jelentek meg időközben, amelyekre még nem, vagy nem kellő mértékben reagált a jogalkotó, ennél fogva viszonylag kevés olyan adótípussal találkozunk, amely adótárgyukat tekintve ezen új szennyező magatartásokat veszik célba. A jelenlegi adórendszer hátrányosan érinti a munkaigényes tevékenységeket, köztük számos körforgásos tevékenységeket (pl. javítási, karbantartási, újrafelhasználási, újrahasznosítási és kármentesítési szolgáltatások), szemben a lineáris gazdaság erőforrás-igényes tevékenységeivel vagy a (robotizált) új termékek gyártásával.
9. A környezetpolitikai célok elérése érdekében szükséges lehet akár az egész adórendszer megreformálása, ugyanakkor önmagában az adójogszabályok, vagy az egész adórendszer átalakítása sem fogja eredményezni a fenntarthatósági célok megvalósítását, mert nem elegendő csupán a jogi előírások megváltoztatása. A lakosság pénzügyi kultúrájának, tehát a

köztudatba beépült etikai elveknek is fel kell fognia a környeztkárosítás hatásait és azt, hogy az adózás miként járulhat hozzá a fenntartható fejlődéshez.

10. Azokban az országokban, ahol az egy főre jutó nemzeti jövedelem és az önkéntes jogkövetés szintje alacsony és a korrupció és a szürke gazdaság aránya magas, ott a fenntarthatóságot segítő soft-law környezetvédelmi normák követése is alacsonyabb hatékonyságú, mint a magasabb egyéni jövedelemmel, alacsony korrupcióval és szürkegazdasággal működő jogkövető országokban. A nemzetközi szervezetek által kidolgozott fenntarthatósági normák hatékonyságát erőteljesen növelné, ha az országok környezetvédelmi programjának kidolgozásakor az adott társadalom jogkövetési, kulturális és pénzügyi helyzetére reagáló, szegmentált és kötelező szabályokat alkalmaznának a puha jogi normák és ajánlások helyett.
11. A pénzügyi kultúra fogalom elsősorban az egyénre és szűk környezetére koncentrált háttérbe helyezve a közösségi érdekeket. Ugyanakkor a fenntarthatóság témaköre éppen az utóbbi előtérbe helyezésével igyekszik operálni. Javaslom a pénzügyi kultúra definíció fenntarthatósági szempontokkal történő kibővítését. E szerint „a pénzügyi tudatosság olyan képesség, ami lehetővé teszi a pénzügyi források hatékony gyarapítását, nyomon követését és felhasználását oly módon, hogy az hozzájáruljon mind az egyén, mind a családja, mind vállalkozása jólétének és gazdasági biztonságának megerősítéséhez, anélkül, hogy veszélyeztetné a közösség jelenkori és jövőbeni szükségleteinek kielégítését.” Fontos lenne, hogy a fenntarthatósági szempontok beemelésével kiegészült pénzügyi kultúra oktatása minél szélesebb körben menjen végbe, továbbá a pénzügyi tudatosságnak az adózással történő kapcsolatára is nagyobb hangsúly kerüljön a köz- és felsőoktatásban egyaránt.

1.3. Az értekezés következtetései

A dolgozatban bemutattam, hogy az adózás és a pénzügyi kultúra milyen kölcsönhatásban van egymással és az adózás fogalma miként illeszkedik a pénzügyi tudatosság témakörébe. Erre az alaptételre alapozva vizsgáltam meg, hogy a környezetről való gondoskodás kérdésköre, hogyan kapcsolható az adózáshoz és a pénzügyi kultúrához. Véleményem szerint a történeti kitekintés megmutatta, hogy már az ókorban léteztek olyan közösségek, akik a környezetükkel tudatosan éltek együtt, mert fennmaradásukat hosszútávon csak az biztosíthatta, ha a természeti erőforrásokat óvják és megfelelő módon aknázzák ki. Ezzel szemben egyes közösségek nem ismerték fel a természetre gyakorolt káros magatartásaik és a negatív környezeti hatások közti ok-okozati összefüggéseket, melynek köszönhetően – szélsőséges esetben – a civilizációjuk

élettere leszűkült és nem volt fenntartható a működésük. Az ember létezése óta szennyezi a környezetét, azonban a gyarmatosítással elkezdődő globalizálód világ kialakulásáig, valamint az ipari forradalmakig a környezetre káros tevékenységek viszonylag zárt rendszerekben fejtették ki hatásukat. A modern kor technológiai vívmányai és a népesség növekedése kiterjesztette a környezetszennyezést és annak fokozatosan növekvő és érezhető hatásait a globális szintre.

Ezzel párhuzamosan, de jóval lassabb ütemben az emberiség elkezdett tudatára ébredni a tevékenysége káros hatásainak. Azonosított a károkozó magatartása és a kár között összefüggéseket, meghatározta a környezeti kár fogalmát. Először csak lokális – városi – szinten alkotott kötelező erejű szabályokat a károkozó magatartások csökkentésére. Tevékenysége következményeit korlátok között volt képes felmérni, hiszen nem álltak a rendelkezésére korunk mérőeszközei, melyekkel a jövőben várható hatásokat is jó százalékkal tudjuk előrejelezni. A történelem jelentős részében éppen ezért, nem a probléma gyökerét szüntettük meg, hanem csak felületi kezelést tudtunk biztosítani és azt is lokális keretek közt. Kutatásaim során arra jutottam, hogy az újkori európai fakitermelés következtében fellépő nyersanyaghiány volt talán az első olyan energiakrízis, ami egymástól függetlenül több országban is problémákat okozott. Ekkor került megfogalmazásra a fenntarthatóság gondolata is, amely idővel sokat változott, bővült.

Habár az adózás az erőforrások elosztásának hatékony eszköze, viszonylag későn ébredtünk rá, hogy bizonyos környezetszennyező magatartások eredményét, ha adóteherrel sújtjuk, akkor orientálhatjuk az adóalanyokat alternatív, környezetbarátabb megoldások alkalmazására, vagy végső esetben a tevékenységgel való felhagyásra. A történelem során találunk környezetszennyező magatartásokat sújtó adókat, de alkalmazásuk célja elsősorban nem a természet védelme, mind inkább a költségvetési bevételek gyarapítása volt. A klasszikus környezetvédelmi adók csak a XX. században jelentek meg, ennek a folyamatnak az élharcosai az ökoadóreformot már a 90-es években végrehajtó skandináv államok voltak. Úgy gondolom a fenntarthatóság fejlődés premodern gondolata és az adózás egyaránt szerves fejlődésen ment keresztül az évezredek során és állandó kölcsönhatásban voltak egymással, azonban erre a felismerésre csak XX. század végére XXI. század elejére jutottunk. A környezetvédelmi adók késői bevezetését is ez indokolja, valamint a globális környezetvédelem előretörése az 1970-es évektől kezdődően. Ugyanis az emberiség csak a XX. században kezdte el realizálni a klímakatasztrófa közelgő fenyegetését.

A globalizáció komplex hatással van az adózásra. Egyrészt az adórendszerek egymáshoz közeledését figyelhetjük meg, ez azt jelenti, hogy az országok azonos adójogi megoldásokat

alkalmaznak, igyekeznek harmonizálni közteher elvonási módszereiket, és ez a tendencia figyelhető meg a környezetvédelmi adóknál is. Meglátásom szerint a bemutatott ökoadó valóban megfelelnek ennek az előzetes megállapításnak. Az országok egymásról másolják ezeket a közterheket. A globalizáció másik hatása, hogy az államok adószuverenitása egyre csökken, a politikai és gazdasági nyomás erősebb, különösen a multinacionális vállalatok és a nagytőke nyomása fokozódik. Az adott térség gazdasági, politika, szociális, vagy kulturális szempontjaira koncentráló lokális megoldások megszűnnek, csorbul az önálló pénzügyi kultúra értéke, amelyet a multinacionális vállalatok, egész világot behálózó lobbija alakít és ez hatással van – többek között – a környezetvédelmi törekvésekre, a környezetvédelmi adók hatékonyságára, a jogkövetés szintjére. Az adózás és a pénzügyi kultúra kiszolgáltatását figyelhetjük meg a tőkének és a politikának, ezzel párhuzamban minél inkább bekerül a környezeti politika a kormányzati politika homlokterébe, annál inkább érvényesülnek benne is a kormányzást magát meghatározó érdekeviszonyok. A környezetvédelmi adók sikerét nehezíthetik az imént említett problémák. A közös globális éghajlatváltozási kihívások mellett az országok eltérő gazdasági, kulturális és földrajzi adottságai különböző, lokális környezeti problémákat eredményeznek, melyekre viszont nem feltétlenül hatékony a mindeki által bevett megoldásokat alkalmazni. Az ökoadó egy bizonyos körének országspecifikusnak kell lennie ahhoz, hogy a kívánt hatást elérjék. A nemzetközi szervezetek által kidolgozott fenntarthatósági normák hatékonyságát erőteljesen növelné, ha az országok környezetvédelmi programjának kidolgozásakor az adott társadalom jogkövetési, kulturális és pénzügyi helyzetére reagáló, szegmentált és kötelező szabályokat alkalmaznának a puha jogi normák és ajánlások helyett. Megjegyezve, hogy magas szintű pénzügyi kultúrával és adójogkövetési hajlandósággal rendelkező, környezetvédelemben is transzparensszen példát mutató országok, mint Norvégia, vagy Finnország esetében a soft law előírások is hatékonyabban érvényesülhetnek.

A szakértők közül egyre többen helyezkednek arra az álláspontra, hogy a jelenlegi - az Arthur Pigout által kimunkált szennyező fizet elven alapuló - hatályban levő gazdasági, pénzügyi jogi ösztönzőknek nem sikerült szignifikáns változást elérniük a környezetvédelem iránt tett erőfeszítésekben, a körforgásos gazdaság előmozdításában, a fenntarthatósági célkitűzések megvalósításában. Vizsgálódásaim során megállapítottam, hogy jelenleg is számos olyan ökoadó van hatályban, amely a körforgásos tevékenységeket sújtja adóteherrel. Másrésről az ipari, technológia fejlődésnek köszönhetően újfajta szennyezési típusok jelentek meg időközben, amelyekre még nem, vagy nem kellő mértékben reagált a jogalkotó, ennél fogva viszonylag kevés olyan adótípussal találkozunk, amely adótárgyukat tekintve ezen új szennyező magatartásokat veszik célba. A jelenlegi adórendszer hátrányosan érint számos körforgásos

tevékenységeket (pl. javítási, karbantartási, újrafelhasználási, újrahasznosítási és kármentesítési szolgáltatások), szemben a lineáris gazdaság erőforrás-igényes tevékenységeivel vagy a (robotizált) új termékek gyártásával. A környezetpolitikai célok elérése érdekében szükséges lehet akár az egész adórendszer megreformálása, ugyanakkor önmagában az adójogszabályok, vagy az egész adórendszer átalakítása sem fogja eredményezni a fenntarthatósági célok megvalósítását, mert nem elegendő csupán a jogi előírások megváltoztatása.

A lakosság pénzügyi kultúrájának, tehát a köztudatba beépült etikai elveknek is fel kell fognia a környezetkárosítás hatásait és azt, hogy az adózás miként járulhat hozzá a fenntartható fejlődéshez. Ehhez szükséges közérthető célok megfogalmazása és a polgárok felé történő továbbítása. A pénzügyi kultúrát és az adózási kultúrát is akkor lehetséges fejleszteni, ha átlátható és közérthető módon határozzuk meg a társadalom felé az elvárásokat, továbbá ennek megfelelően cselekszenek a választott, vagy gazdasági helyzetükből adódó döntéshozók. Fontos látnunk továbbá, hogy a környezetvédelem nem 4-8 éves periódusonként változó politika, hanem egy hosszútávú, felépített és következetes kezdeményezés kell, hogy legyen. A szabályozási környezet kialakítása során ezt messzemenően figyelembe kell vennünk.

II Publikációs jegyzék a munka témaköréből

- Szívós Alexander: Taxing the digital economy. In: Kostić, Jelena; Rodina, Anita; Russo, Teresa (szerk.) Regional Law Review Belgrád, Szerbia : Institute of Comparative Law (2024) 283 p. pp. 207-214.
- Szilovics Csaba - Bujtár Zsolt - Szívós Alexander: The Impact of Soft Law Rules on the Effective Enforcement of Sustainability Standards. ECONOMICS & WORKING CAPITAL 2023 : 1-2 pp. 39-44., (2024)
- Szívós Alexander - Svecz Máté: Fenntarthatóság és fiskális politika – Az EPR kapcsolata a magyar adórendszerrel (2024) Jogászvilág.hu,
- Szívós Alexander - Szilovics Csaba - Bujtár Zsolt: A soft-law szabályok alkalmazásának problémái a fenntarthatósági jogszabályok hatékony érvényesülésében. JURA 29 : 3 pp. 106-123., (2023)

- Szívós Alexander: Taxation as a crucial part of ESG conversation. CONTROLLER INFO Controller Info X. évfolyam, special issue pp. 62-65. (2023)
- Szívós Alexander: Szemelvények a pénzügyi ítélkezés legújabb kérdéseiből. KÚRIAI DÖNTÉSEK: BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK: A KÚRIA LAPJA 71 : 7 pp. 1403-1408., (2023)
- Szívós Alexander: Sustainability in Finance. In: Mario, Reljanović Regional Law Review Belgrade, Szerbia: Institute of Comparative Law (2022) 294 p. pp. 255-263.
- Szívós Alexander: Az áfalevonási jog megtagadásának egyes gyakorlati kérdései. KÚRIAI DÖNTÉSEK: BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK: A KÚRIA LAPJA 70 : 10 pp. 1672-1677. (2022)
- Szívós Alexander: Gondolatok az adózásról - különleges adónemek.In: Tóth, Dávid; Bendes, Ákos László; Diósi, Szabolcs; Gáspár, Zsolt; Projics, Nárcisz; Serbakov, Márton Tibor; Szívós, Alexander Roland (szerk.) I-II. Konferenciakötet : A pécsi jogász doktoranduszoknak szervezett konferencia előadásai Pécs, Magyarország : Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola (2021) pp. 165-176.
- Szívós Alexander: Az adórendszer és a pénzügyi kultúra összefüggései. In: Szilovics, Csaba; Bujtár, Zsolt; Ferencz, Barnabás; Breszkovics, Botond; Szívós, Alexander Roland (szerk.) GAZDASÁG ÉS PÉNZÜGYEK A 21. SZÁZADBAN II. - KONFERENCIAKÖTET = BUSINESS AND ECONOMY IN THE 21ST CENTURY II. – CONFERENCE PROCEEDINGSPécs, Magyarország : Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (PTE ÁJK) (2020) 207 p. pp. 52-64.